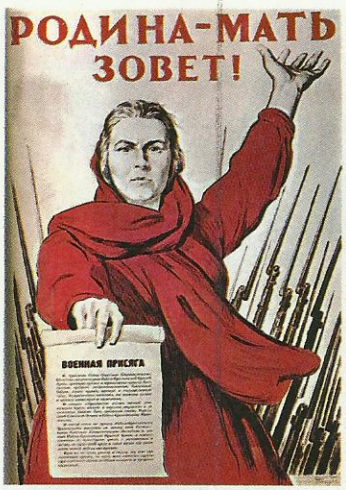

«Священна війна, священний гімн народної

Коли говорять гармати – музи не мовчать

З параду – на фронт. Москва, 1941 рік

Світанок 22 червня 1941 р. увірвався в мирне життя радянського народу великою бідою – фашистська Німеччина віроломно напала на Радянський Союз... За лічені години країна вже перелаштовувалась на інший, жахливий, неочікуваний ніким ритм життя – воєнний: ризикований, тривожний, напружений.

Усе це надихало тогочасних митців мистецтва, художнього слова на створення героїчних творів, навіть у такі тяжкі часи. Вони вважали справою честі донести до вбитого горем люду таке необхідне для них у час воєнного лихоліття на закличне слово віри у неминучу перемогу, в силу армії і народу. З'являються невмирущі й по сьогодні шедеври – художні полотна, фотознімки, вистави, кінострічки... Та особливого розвитку й успіху вже в перші тижні війни набули «найоперативніші» жанри: вірші й пісні, які надзвичайно зворушували, зігрівали душу, підносили настрій охоплених жахом війни людей, не кажучи вже про основних її учасників – воїнів-визволителів.

Про це красномовно свідчать хоча б оці слова відомої пісні фронтових літ «После боя сердце просит музыки вдвойне». Саме заради цього пісня й «одягла» військову шинелю, крокуючи фронтовими дорогами, партизанськими стежками вона звучала на суші, в небі, на морі – скрізь, де вирував вогонь війни. Всупереч відомому афоризму «Коли говорять гармати – музи мовчать», у роки Великої Вітчизняної музи піднялись на повен «зріст» і зазвучали на повний голос. Тому й «Вальс воевал, он в шинели шел запылен...», і «Катюша» безстрашно гнали ненависного ворога.

Та, напевно, не всі знають, що найпершою на початку війни могутньо зазвучала саме пісня «Священная война», як палкий заклик армії і народу встати на нищівну боротьбу з ворогом.

«Вставай, страна огромная,
вставай на смертный бой
с фашистской силой темною,
с проклятою ордой!»...

Ці, такі прості, закличні слова звучали набатом, не залишаючи нікого байдужим. Вони потрясали своєю величчю, силою таланту творців цієї пісні, яка стала справді героїчною легендою воєнних літ. Як і в кожного твору, у цієї пісні також своя цікава доля. Вона почалася зі шпальт газети «Красная Звезда». За спогадами її колишніх працівників, тоді майже жоден номер не виходив без патріотичного чи ліричного вірша. Тож, готуючи черговий номер газети, її тодішній редактор, генерал-майор Д. Ортенберг запланував терміново підшукати гарні вірші. Почали обдзвонювати відомих знайомих поетів. Та, звісно ж, у той час не просто було застати будь-кого вдома (евакуація, постійні затримки через бомбардування тощо).

Виручив уже відомий поет Василь Іванович Лебедєв-Кумач. Ним вже було написано багато пісень для естради та відомих і нині кінокомедій («Веселые ребята», «Цирк», «Волга-Волга»). Він також автор патріотичних віршів, кращі з яких були покладені на музику. Тож з властивим йому почуттям великої відповідальності за таке важливе доручення, поет негайно взявся за роботу. Неймовірно, але вже вранці, 23 червня 1941 р. вірш був готовий до друку, після чого поширився по всій країні. Рядок «Священная война», винесений Лебедєвим-Кумачем як заголовок, глибоко проникав у душу, жив у думках і почуттях фронтовиків, трудящих тилу, всього народу. Поет першим прочитав його вголос і став героїчною постаттю.

А наступного дня, 24 червня, його чудові рядки вперше прозвучали по радіо у виконанні відомого актора Малого театру О. Остужева. Вони привернули увагу композиторів і вже через три дні була підписана до друку листівка з піснею на

...на» – помсти

ПРИГАДАЄМО...

Автор музики
Олександр Александров

Автор слів
Василь Лебедєв-Кумач

«Священная война»

Вставай, страна огромная,
вставай на смертный бой
с фашистской силой темною,
с проклятою ордой.

Приспів:
Пусть ярость благородная
вскипает, как волна,
идет война народная,
священная война.

Дадим отпор душителям
всех пламенных идей,
насильникам, грабителям,
мучителям людей.

Приспів

Не смеют крылья черные
над Родиной летать,
поля ее просторные
не смеет враг топтать.

Приспів

Гнилой фашистской нечисти
загоним пулю в лоб,
отродью человечества
сколотим крепкий гроб.

Приспів

цей вірш, музику до якої спочатку написав М. Блантер. Пізніше це ж видання опублікувало її вдруге, але на музику, створену художнім керівником Червонопрапорного ансамблю пісні і танцю, композитора О. Александрова. І вже на сьомий день війни перед від'їздом солдатів на фронт, відбулася прем'єра «Священной войны» у виконанні цього ж колективу. Відтоді ця пісня нерозривно пов'язана саме з цим ансамблем.

Народний артист СРСР, генерал-майор, композитор Олександр Васильович Александров став її легендарним співавтором. Він відомий як автор музики державного гімну СРСР, інших творів, у тому числі, «Поеми про Україну», йому належала обробка українських народних пісень та «Заповіту» Т. Шевченка. А велична мелодія до вірша «Священная война» стала музичною емблемою, піснею-символом суворого воєнного часу. Рядки газетної хроніки тих літ дали змогу відновити обставини, в яких створювалась і поширювалась ця невмируща пісня. Збереглася чернетка неопублікованої статті О. Александрова, в якій він писав:

«Раптовий напад зрадливого ворога на нашу Державу викликав у всіх радянських людей почуття обурення, гніву та помсти. У мене в руках опинилась могутня зброя, це – пісня. І тому з перших же днів я пройнявся святим, щирим почуттям до створення своєї зброї, якою я найкраще володію. До 1 липня 1941 р. я написав пісню «Священная война» на слова Лебедєва-Кумача, а також «В поход, в поход!» на слова Прокофьєва. А через кілька днів – «Вставай, розгневанный народ!» та «За великую землю советскую». Але з них «Священная война» увійшла в побут армії і всього народу як гімн помсти та прокляття гітлеризму»... Автор розповідає, що коли платівку з цією піснею приймала художня рада, то на очах у присутніх блищали сльози. Плакав і сам Александров. Її слухали стоячи, з якимось особливим, святим душевним піднесенням...

Так зворушливо впливала «Священная война» на людей, швидко поширюючись по усіх фронтах, в усі кінці Радянського Союзу. У вересні 1941 р. на екрани країни вийшов короткометражний фільм-концерт режисерів Л. Трауберга і О. Медведкіна «Ми чекаємо вас з Перемогою». Тут вони продемонстрували перші кадри «Священной войны», запросивши для участі у фільмі групу хору Червонопрапорного ансамблю. А незабаром, після повернення з творчого відрядження на фронт його основного складу, цю героїчну пісню було записано на грамплатівку. Унікальний екземпляр її зберігається в архіві дочки Лебедєва-Кумача Марини Василівни. До речі, вона зберегла і цікаву стенограму зборів творчих людей, які відбулися в Спілці письменників 11 – 14 вересня 1941 р. на військову тематику із записом виступу В. Лебедєва-Кумача. Тоді він сказав: «Вважаю, якщо пісня понесла в маси якесь політичне, потрібне нам, народу, країні гасло – це колосальна справа. Повинні бути різні пісні, але пісні широкого народного звучання, які несуть у собі великі заклики, висловлюють сподівання народу, – оце найвеличніше, що оцінюється в пісенній творчості і що необхідно зробити для Перемоги. Слід підійти до створення пісні із сердечним трепетом і гарячою душею, адже пісня – це, насамперед, зворушлива промова».

Ось чому, створені тодішніми авторами пісні, зокрема воєнних років, такі зворушливі, такі жадані і невмирущі. Проте не всім відомо, що спочатку «Священная война» ще не виконувалась так широко, оскільки вважалося, що... вона звучить надто трагічно. Мовляв, у ній співалось не про тріумфальну перемогу «малою кров'ю», а про важку смертну битву. Тож лише з 15 жовтня 1941 р., коли німецькі війська вже захопили Калугу, Ржев і Калінін, вона щодня, вже із самого ранку, звучала по Всесоюзному радіо і набула масової популярності на фронтах війни, підтримуючи бойовий дух у військах.

Але вона відкрила дорогу багатьом тогочасним воєнним пісням. Цікавий факт, що тільки одних платівок тоді було наспівано більше двох з половиною сотень. Користуючись нагодою, автор цих рядків не може замовчати і того факту, що певний час точилися неприємні розмови щодо авторства легендарної пісні. Навіть з'явилася низка публікацій, в яких стверджувалося, нібито вона була написана ще під час Першої світової війни поетом і музикантом-любителем О. Боде, який незадовго до своєї смерті відіслав свій твір Лебедєву-Кумачу. А той, мовляв, лише вніс до нього незначну правку, відповідно до подій 1941 р. («Незалежна газета», 05.07.2000).

Однак ця версія надумана і неправдива. За фактом однієї з таких публікацій, спадкоємці Лебедєва-Кумача звернулися до суду, який визнав розмови про плагіат «...такими, що не відповідають дійсності і принижують честь, гідність, ділову репутацію автора «Священной войны». Дослідник російської військової пісні Ю. Бірюков повідомив, що в Російському державному архіві літератури і мистецтва зберігається чернетка пісні, написана рукою В. І. Лебедєва-Кумача з його численними правками, які відображають послідовну роботу над створенням тексту.

Та всупереч усім тим розмовам, з цією піснею радянські воїни йшли в бій, вона звучала закличним гаслом, клятвою самовідданості й патріотизму до своєї Вітчизни. Її слухали стоячи, як слухають державний гімн. І в післявоєнний час вона була надзвичайно популярною як в СРСР, так і далеко за його межами. «Священная война» – безсмертна пісня», – так відгукувався про неї маршал Радянського Союзу Г. К. Жуков. Про її велич і популярність, як і уславленого Червонопрапорного ансамблю пісні і танцю імені О. Александрова, свідчить і той факт, що 22 травня 2007 року під бурхливі оплески пісню було виконано цим же ансамблем у Брюсселі, в штабквартирі НАТО. Вона пройшла крізь вогонь війни від самого початку й до переможного її кінця!

Лев КУДРЯВЦЕВ, м. Київ